

до складу інформації, яка підлягає оприлюдненню, встановленими НКРФП.

Перелік інформації, який міститься у звіті вищезазначених фінансових установ, необхідно також доповнити ще інформацією про скарги та заходи впливу, які застосовувалися до установ, про систему ризиків, які пов'язані з тим чи іншим видом діяльності, а також оприлюднення інформації щодо показників втрати коштів споживачів ринку фінансових послуг.

При реалізації пруденційного нагляду необхідно застосовувати принцип пропорційності, що сприймається та полягає в необхідності застосування наглядових вимог до учасників ринку фінансових послуг виходячи з їх розміру, сфери діяльності, характеру проведених операцій та ризиків, притаманних цим операціям. Також при впровадженні системи пруденційного нагляду, повинна бути передбачена можливість індивідуального підходу до оцінки ризиків окремих учасників ринку або їх активів. А **основним висновком** необхідно ввести встановлення вимоги до фінансових установ, піднаглядних НКРФП, розкривати інформацію про себе та про послуги, які ними надаються, шляхом розміщення такої інформації в єдиній загальнодоступній інформаційній базі даних на сайті наглядового органу та на власних веб-сайтах у мережі інтернет з певним змістом, який необхідно визначити в законі та в порядку встановленим наглядовим органом.

1.5. Проблеми правової регламентації спеціальних режимів господарювання

Питання режиму провадження господарської діяльності є сьогодні ключовим при веденні бізнесу в Україні. З боку держави інтерес у встановленні певних режимів ведення господарської діяльності та/або встановлення окремого режиму регулювання діяльності деяких суб'єктів господарювання полягає у досягненні оптимального балансу інтересів держави та бізнесу. Як раз для досягнення цього балансу

держава в особі уповноважених органів може застосовувати різні правові засоби, що дозволяє створити ефективний механізм правового регулювання господарської діяльності в цілому.

Варто зауважити, що як законодавством України, так і правовими нормами більшості зарубіжних країн передбачено встановлення різноманітних пільг і заборон, що встановлюються або для виду господарської діяльності, або щодо певного кола суб'єктів господарювання, або спеціальні умови провадження господарської діяльності на певній території. З метою підвищення інвестиційної привабливості, створення нових робочих місць, підтримки так званих «депресивних» регіонів або галузей народного господарства використовуються заохочувальні правові засоби (які і є власне елементами правового режиму господарювання). У разі необхідності посилення державного контролю за веденням господарської діяльності – вводиться обмежувальний правовий режим господарювання. До того ж іноді виникає потреба у встановленні окремих жорстких обмежень та контролю і, водночас, й створення привабливих економічних умов господарювання. У такому випадку і обмежувальні, і заохочувальні заходи застосовуються одночасно, вводиться обмежувально-заохочувальний правовий режим господарювання.

У цілому проблемі правового режиму приділено достатню увагу відомими теоретиками права, як-то: Н. Г. Александров, С. С. Алексєєв, В. М. Баранов, Д. Н. Бахрах, В. В. Борисов, В. Б. Ісаков, А. В. Малько, Н. І. Матузов, В. Д. Сорокін, Л. С. Явич та деякі інші. Деякі елементи правового режиму було проаналізовано в працях українських вчених, зокрема, у роботах С. В. Бобровник, В. В. Копейчикова, А. М. Колодія, П. М. Рабіновича та інших. Поняття спеціального режиму господарювання знайшло своє відображення у роботах А. В. Балян, А. Г. Бобкової, О. М. Вінник, О. Р. Зельдіної, Р. І. Зименкова, В. К. Мамутова, Ю. В. Макогона, В. І. Пили, Л. В. Таран та ін. Проте в умовах постійної зміни умов ведення бізнесу, переорієнтації економіки, фінансової та економічної кризи потребується реформатування самих підходів до правового регулювання господарської діяльності, правових режимів їх ведення господарської діяльності.

У цілому поняття правового режиму є досить складним та багатограним, оскільки включає у себе специфічне поєднання окремих засобів правового регулювання. Він закріплений нормативно й тісно пов'язаний з відповідно режимно-функціональною групою суспільних відносин – власним предметом правового регулювання¹. У юридичній літературі під поняттям «правовий режим» традиційно розуміють певний порядок правового регулювання, який забезпечується через особливе поєднання залучених для його здійснення способів, методів та типів правового регулювання².

У той же час необхідно враховувати той факт, що кожен конкретний правовий режим містить абсолютно різноманітні засоби правового регулювання, які поєднуються між собою певним чином. Все це у свою чергу впливає на ступінь «жорсткості» правового регулювання, наявності пільг, обмежень, «діапазон» допустимої поведінки суб'єктів, які підпадають під вплив того чи іншого правового режиму, що проявляється у їх самостійності в питанні прийняття тих чи інших рішень. Саме тому при розгляді тих чи інших правових явищ ми зазвичай говоримо про окремі види правових режимів: загальні або спеціальні, а також про їх відмінності та межі дії.

Д. Д. Коссе зазначає, що крім елементів механізму правового регулювання (норми права, юридичні факти, правовідносини, акти реалізації прав та обов'язків, правозастосування), у межах яких здійснюється правовий режим, структура останнього включає такі складові, як суб'єкти, їх правові статуси, об'єкти, методи взаємодії конкретних видів суб'єктів з об'єктами, систему гарантій (насамперед, юридичну відповідальність за порушення режиму). Для правового режиму найважливіше значення мають такі умови, як час, простір, коло осіб, на яких він поширюється. У будь-якому режимі є ці три компоненти змісту. Фактично правовий режим стає особливим

¹ Настюк В. Я. Адміністративно-правові режими в Україні : монографія / В. Я. Настюк, В. В. Белєвцева. Х. : Право, 2009. С. 16.

² Коссе Д. Д. Значення та сутність правового режиму в правовій системі України. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 25-29; Загальна теорія держави і права: [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Х.: Право, 2009. С. 217.

правовим інструментом законодавця при формуванні правової системи України¹.

Загальноновизнаним серед науковців є розуміння правового режиму як специфічного виду правового регулювання певної сфери суспільних відносин, спрямований на вирішення тих чи інших задач, для чого використовується різне сполучення правових засобів.

У результаті системного аналізу різноманітних джерел можна виділити певні види правових режимів. Зокрема, переважна більшість науковців виділяють загальні та спеціальні правові режими. Сутність загального правового режиму полягає у тому, що встановлюваний ним порядок регулювання поширюється на усіх суб'єктів права, які перебувають у сфері правового регулювання. У випадку, коли нормативно закріплено інакше і водночас однакове коло суб'єктивних прав і юридичних обов'язків різних суб'єктів права відносно одного й того ж об'єкта правового регулювання, то виникає новий вид правового режиму – спеціальний правовий режим. На думку Н. І. Матузова та А. В. Малько, якщо спеціальний правовий режим обтяжує загальний правовий режим будь-якими додатковими обов'язками (тобто стане більш імперативним), варто вести мову про обмежувальний (дискримінаційний) режим [7, с. 14]².

Аналіз чинного законодавства дає всі підстави стверджувати, що до спеціальних дискримінаційних (обмежувальних) режимів відносяться режими, запровадження яких закріплено у нормативно-правових актах, що регулюють сферу надзвичайних ситуацій. Зокрема, це: Закони України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про прикордонний режим» та інші.

Обмежувальний характер спеціального правового режиму, перш за все, проявляється в обмеженні прав і свобод людини, тобто визна-

¹ Коссе Д. Д. Правовий режим та механізм правового регулювання: ознаки та співвідношення [Електронний ресурс]. Режим доступу : <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/10158>

² Матузов Н. І. Правовые режимы: понятие и виды /Н. І. Матузов, А. В. Малько. *Право и политика: Современные проблемы и развитие*. Воронеж, 1996. Вып. 4. С. 14.

чені законодавством меж здійснення людиною своїх прав і свобод, що виражаються у встановленні певних заборон, які носять виключно тимчасовий характер і застосовуються з метою усунення тих обставин, що спричинили введення особливого режиму¹.

З огляду на це окремі науковці цілком вірно вважають, що регламентований Законом України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15.04.2014 № 1207 особливий правовий режим не є дискримінаційним, оскільки носить не обмежувальний, а забезпечувальний характер².

Проте з огляду на можливий «міжнародний» елемент вчені поділяють усю сукупність видів правових режимів на три: національний режим, режим найбільшого сприяння, спеціальний режим³.

Під національним режимом, як правило, розуміють надання іноземним фізичним та юридичним особам прав та обов'язків, які у певній мірі співпадають з правовим режимом, що надається власним громадянам⁴.

Режим найбільшого сприяння – це режим, на основі якого іноземному суб'єкту надається у тій чи іншій сфері відносин такі права та обов'язки, які передбачаються для фізичних чи юридичних осіб найбільш сприятливої нації⁵. Слід відмітити, що у літературі існує

¹ Колінко Я. А. Надзвичайний стан як особливий державно-правовий режим: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... ступеня канд. юрид. наук : спец.12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». Х., 2011 . С. 8.

² Мельник Р. І. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму /Р.І. Мельник, Т.П. Чубко *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2016. Вип. 1. С. 127.

³ Класифікація режимів дається крізь призму міжнародного приватного та міжнародного публічного права.

⁴ Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование) Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. с. 53; Курс международного права: в 6 т. М. : Наука, 1967. Т. 3. Основные институты и отрасли современного международного права. С. 92; Международное право: [учебник] / Отв. ред. Ю. М. Колосов, В. И. Кузнецов. М.: Международные отношения, 1996. с. 107; Кибенко Е. Р. Международное частное право: [учебное пособие] Х. : Эспада, 2003. С. 47.

⁵ Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование) Харків :

думка, що режим найбільшого сприяння не слід відносити до правових режимів, а визначають його як принцип найбільшого сприяння¹.

Ми детальніше зупинимось на вивченні саме спеціального правового режиму.

Вперше у законодавстві України поняття «спеціальний режим господарювання» (далі – СПР господарювання) запроваджено ГКУ. При цьому кодексом передбачені різновиди спеціальних режимів господарювання (Розділ 8 ГКУ, Глави 39-41), проте немає визначення самого поняття СПР господарювання, його ознак, засобів державного регулювання, які є невід’ємною складовою будь-якого правового режиму, критеріїв розмежування на види, тобто законодавчо не закріплено фактично базовий інструментарій СПР господарювання.

Однак, як вірно підмічає Таран Л. В., повнота правового регулювання неможлива без встановлення його інструментарію, тобто принципу реалізації в об’єктивній дійсності певного сполучення дозволів, вельнів та заборон, що утворюють зміст будь-якого правового режиму².

На думку авторів коментарю до Господарського кодексу, «спеціальний режим господарювання – це інститут господарського права, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на визначеній території або в певній галузі економіки, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і запроваджується для досягнення цілей, встановлених державою»³.

Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. с. 53; Кибенко Е. Р. Международное частное право: [учебное пособие] Х. : Эспада, 2003. С. 46; Микульшин А. И. О понятии и видах режимов иностранцев Советский ежегодник международного права М. : Наука, 1974. С. 181.

¹ Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование) Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. с. 66-67; Галенская Л. Н. Правовое положение иностранцев в СССР / Галенская Л. Н. – М. : Международные отношения, 1982. С. 60.

² Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование) Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. с. 96.

³ Науково-практичний коментар Господарського кодексу України /кол. авт.: Г.Л. Знаменський, В.В. Хахулін, В.С. Щербина та ін.; за заг. ред. В.К. Мамутова. К.: Юрінком Інтер, 2004. С. 612.

Очевидно, єдності думок дослідників щодо визначення спеціального правового режиму не спостерігається. Так, спеціальний правовий режим визначається як: 1) надання іноземцям в якій-небудь сфері прав та/або встановлення для них певних обов'язків, що відрізняються від тих, які надаються в цій сфері для власних громадян відповідної держави¹; 2) надання іноземцям правового стану, що відрізняється від правового режиму громадян в сторону зменшення прав іноземців²; 3) надання спеціальних прав, які найчастіше встановлюються у договірній практиці³; 4) надання іноземцям в якій-небудь сфері певних прав та (або) встановлення для них певних обов'язків⁴; 5) інститут господарського законодавства, що визначає особливий порядок здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки або у процесі здійснення господарського договору, який відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, та вводиться для досягнення цілей, встановлених державою⁵; 6) особливий порядок правового регулювання певних суспільних відносин, який встановлюється відносно до певного кола суб'єктів або сфери їх діяльності та який відрізняється від загального режиму або пільговою, або обмежувальною направленістю регулювання, обумовленою публічним інтересом, проявляючись у всіх елементах його механізму, зокрема, через гарантії, пільги, форми державної підтримки, обмеження, заборони та додаткові підстави юридичної відповідальності⁶; 7) правовий режим, який встановлює особливий порядок організа-

¹ Кибенко Е. Р. Международное частное право: [учебное пособие] Х. : Эспада, 2003. С. 46.

² Горлов А. И. Национальный режим иностранцев в международной практике В кн. Вопросы теории и практики современного международного права. М. : Изд-во ИМО, 1960. С. 96.

³ Международное право: [учебник] / Под ред. Н. Т. Блатовой. М. : Юрид. лит., 1987. С. 307.

⁴ Черниченко С. В. Личность и международное право М. : Международные отношения, 1974. С. 94.

⁵ Хозяйственное право: [учебник] / В. К. Мамутов, Г. Л. Знаменский, К. С. Хахулин и др.; под ред. В. К. Мамутова К. : Юринком Интер, 2002. С. 835.

⁶ Таран Л. В. Спеціальний правовий режим підприємницької діяльності в свободних економічних зонах України (комплексне дослідження) Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. С. 86.

ції та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з метою забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання¹.

О. Р. Зельдіна визначає спеціальний правовий режим господарювання як правовий режим, що визначає порядок організації та здійснення господарської діяльності на певній території, у певній галузі економіки, що відрізняється від загального режиму господарської діяльності, передбаченого законодавством, і вводиться державою з певною метою для забезпечення розумного сполучення публічних і приватних інтересів за допомогою встановлення обмежень та/або заохочень для суб'єктів господарювання².

Уперше на рівні кодифікованого нормативно-правового акту питання регламентації спеціальних правових режимів господарювання закріплені у Розділі 8 Господарського кодексу України. Так, до видів СПР господарювання відповідно до норм ГК України відносяться: спеціальні (вільні) економічні зони; концесії; виключна (морська) економічна зона України; СПР на державному кордоні України; в санітарно-захисних та інших охоронних зонах, територіях та об'єктах, що особливо охороняються; СПР господарювання в окремих галузях народного господарства; СПР господарювання на території пріоритетного розвитку; СПР господарювання в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації; СПР господарювання в умовах воєнного стану.

Виходячи з такої класифікації можна зробити висновок, що законодавець розрізняє: спеціальний правовий режим господарювання (як загальне поняття) та спеціальний правовий режим господарювання в окремих галузях народного господарства (як родове поняття).

¹ Горлов А. И. Национальный режим иностранцев в международной практике / В кн. *Вопросы теории и практики современного международного права*. М. : Изд-во ИМО, 1960. С. 4

² Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 – господарське право; господарське процесуальне право / Донецьк, 2007. С 9.

Причому до останнього закон відносить спеціальний режим господарювання у Збройних Силах України. Отже, можна виділити два види спеціальних режимів господарювання: спеціальний правовий режим господарювання загального типу та галузевий спеціальний правовий режим.

Спеціальний правовий режим загального типу визначає «правила гри» для видів господарської діяльності, передбачених Розділом 8 ГК України. Галузевий спеціальний правовий режим господарювання стосується лише окремих галузей економіки, прямо визначених законом як таких, що потребують стабілізації та прискореного розвитку.

Питання провадження господарської діяльності у спеціальних (вільних) економічних зонах регулюється статтями 401-405 ГК України, а також Законом України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», а також законами, які регламентують створення окремих СЕЗ (ВЕЗ). СПР господарювання у СЕЗ (ВЕЗ) є правовим режимом заохочувального типу, оскільки відповідно до норм ГК України СЕЗ (ВЕЗ) створюються з метою залучення інвестицій та ефективного їх використання, активізації спільно з іноземними інвесторами підприємницької діяльності з метою збільшення експорту товарів, поставок на внутрішній ринок високоякісної продукції і послуг, впровадження нових технологій, розвитку інфраструктури ринку, поліпшення використання природних, матеріальних і трудових ресурсів, прискорення соціально-економічного розвитку України. На території СЕЗ (ВЕЗ) можуть запроваджуватися пільгові митні, податкові, валютно-фінансові та інші умови підприємництва вітчизняних та іноземних інвесторів. При цьому законодавець подбав і про інтереси інвесторів та захист їх інвестицій, закріпивши на нормативному рівні норму, відповідно до якої на всіх суб'єктів господарювання, що здійснюють інвестиції у СЕЗ (ВЕЗ), поширюється система державних гарантій захисту інвестицій, передбачена законодавством про інвестиційну діяльність та про іноземні інвестиції. Держава гарантує суб'єктам господарювання СЕЗ (ВЕЗ) право на вивезення прибутків та інвестицій за межі даної зони і межі України відповідно до закону.

Незважаючи на той факт, що концесія є різновидом СПР господарювання відповідно до ГК України, проте ми не погоджуємось з таким її розумінням з наступних підстав.

По-перше, усі види спеціальних режимів господарювання, окрім концесії, відповідно до їх регламентації законодавцем можна умовно поділити на два типи: 1) галузеві спеціальні режими господарювання (ті, які встановлюються у певних галузях народного господарства) та 2) територіальні спеціальні правові режими господарювання, які встановлюються на певній території. При цьому, на наш погляд, концесію не можна віднести ні до територіальних, ні до галузевих СПР.

Відповідно до Закону України «Про концесії» договір концесії – це договір, відповідно до якого уповноважений орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування (концесіодавець) надає на платній та строковій основі суб'єкту підприємницької діяльності (концесіонеру) право створити (побудувати) об'єкт концесії чи суттєво його поліпшити та (або) здійснювати його управління (експлуатацію) відповідно до закону з метою задоволення громадських потреб¹. Слід наголосити, що законодавство України передбачає можливість укладання подібних договорів без надання їм статусу спеціального правового режиму. Так, до таких договорів можна віднести: договір контрактції сільгосппродукції, договір оренди державного та комунального майна, договір перевезення пасажирів тощо. Усі ці договори (і договір концесії) укладаються з метою задоволення громадських потреб, одним із суб'єктів виступає уповноважений орган державної влади чи місцевого самоврядування, договори укладаються на платній, строковій основі.

Таким чином, концесійний договір – це лише договір, особливість якого полягає як у суб'єктному, так в об'єктному складі, а також у самому предметі договору. Звичайно, існує особливий порядок правового регулювання передачі у концесію об'єктів, передбачених законодавством України, так само як і діє особливий порядок регулювання передачі правових титулів на об'єкти права державної та комунальної власності, наприклад, за договором оренди, в процесі приватизації,

¹ Про концесії: Закон України від 16.07.1999р. № 997-XIV // *Відом. Верховн. Ради України*. 1999. № 41. Ст. 372.

закупівлі товарів, робіт та послуг за кошти державного бюджету. Однак слід наголосити, що лише на підставі специфічності цього виду договірних відносин не можна вважати концесійні правовідносини спеціальним правовим режимом господарювання. Тому ми пропонуємо внести такі зміни до ГКУ: виключити Главу 40 «Концесії» з Розділу 8 «Спеціальні режими господарювання» та включити до Розділу 6 «Особливості правового регулювання в окремих галузях господарювання».

Особливості здійснення господарської діяльності у виключній (морській) зоні регламентуються Законом України «**Про виключну (морську) економічну зону України**». При цьому сам механізм провадження господарської діяльності у цьому нормативно-правовому акті не прописаний, а лише вказано на ті види порушень, за які настає відповідальність. Зокрема, це: незаконна промислова діяльність, порушення правил безпечної експлуатації споруд, незаконна експлуатація природних ресурсів, незаконне ведення морських наукових досліджень та забруднення морського середовища.

У ГК України передбачено такі види господарської діяльності на державному кордоні України: судноплавство, користування водними об'єктами для потреб лісосплаву та інші види водокористування, створення гідроспоруд, провадження інших робіт у внутрішніх водах України, користування землею, лісами, об'єктами тваринного світу, ведення геологічних розвідувань та інша господарська діяльність. При цьому умови здійснення на державному кордоні України господарської діяльності визначаються відповідними органами державної влади України з урахуванням місцевих умов згідно з вимогами закону. Однак законодавцем зроблене застереження, що за рішенням Кабінету Міністрів України у випадках і в порядку, передбачених законом, сполучення через державний кордон України на окремих ділянках може бути тимчасово обмежено чи припинено або встановлено заходи карантину для людей, тварин, вантажів, насіннєвого, садивного матеріалу та іншої продукції тваринного і рослинного походження, що перетинають державний кордон України.

У разі необхідності стабілізації або прискореного розвитку окремих галузей економіки за поданням Кабінету Міністрів України може

встановлюватися законом спеціальний режим господарювання у цих галузях. У Збройних Силах України може здійснюватися лише некомерційна (неприбуткова) господарська діяльність. Законодавцем надане визначення поняття господарська діяльність у Збройних Силах України, під якою розуміється специфічна діяльність військових частин, закладів, установ та організацій Збройних Сил України, пов'язана із забезпеченням їх повсякденної життєдіяльності, що передбачає ведення підсобного господарства, виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг, передачу в оренду рухомого та нерухомого військового майна (за винятком озброєння, боєприпасів, бойової та спеціальної техніки) у межах і в порядку, визначених законом. Це є дивним, оскільки визначення господарювання в умовах інших видів СПР господарювання кодекс не містить. З точки зору законодавчої техніки це нелогічно та є неприпустимим.

У роботах деяких науковців прямо вказується на особливості здійснення господарської діяльності, наприклад, Збройними Силами України та на державному кордоні¹. При цьому, як вказує П. Кондик, здійснювати господарську діяльність можуть не всі військові частини, а лише ті, які пройшли спеціальну реєстрацію². Певні особливості (обмеження та стимулювання) здійснення господарської діяльності на державному кордоні та Збройними Силами України зумовлені, на нашу думку, наявністю публічного інтересу. Тому включення останньої до видів спеціальних режимів господарювання є доцільним.

Також чіткого механізму у кодексі не міститься і стосовно провадження господарської діяльності у санітарно-захисних, водоохоронних зонах, зонах санітарної охорони та інших охоронних зонах. Зазначено лише, що вона здійснюється з урахуванням правового режиму таких зон, що встановлюється законом. Господарська ж діяльність на територіях і об'єктах природно-заповідного фонду України,

¹ Марченко Н. Особенности осуществления хозяйственной деятельности на государственной границе Украины / Наталія Марченко, Микола Хавронюк *Предпринимательство, хозяйство и право*. 1997. № 11. С. 34–39; Кондик П. Правове регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України *Право України*. 2003. № 4. С. 37–41.

² Кондик П. Правове регулювання економічної та господарської діяльності Збройних Сил України *Право України*. 2003. № 4. С. 40.

курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших територіях і об'єктах, віднесених законодавством до таких, що особливо охороняються, здійснюється відповідно до вимог правового режиму цих територій і об'єктів, встановлених законом та іншими законодавчими актами. При цьому закріплено, що законом встановлюються додаткові вимоги щодо здійснення господарської діяльності та соціальних гарантій працюючих на територіях, радіоактивно забруднених внаслідок Чорнобильської катастрофи.

При здійсненні господарської діяльності на територіях пріоритетного розвитку слід враховувати, що відповідно до норм спеціального законодавства за поданням відповідного органу місцевого самоврядування в межах міста, району територію, на якій склалися несприятливі соціально-економічні умови і на якій на підставах та в порядку, передбачених законом, вводиться спеціальний режим інвестиційної діяльності з метою створення нових робочих місць (територію пріоритетного розвитку). Таким чином, законодавець закріпив введення спеціального режиму господарської діяльності на територіях пріоритетного розвитку, проте не розкрив його особливості та механізм реалізації.

Досить складним для розуміння та регламентації є закріплення порядку здійснення господарської діяльності в умовах надзвичайного стану, надзвичайної екологічної ситуації. Важливим кроком у цьому напрямку є закріплення на нормативному рівні поняття «господарська діяльність в умовах надзвичайного стану», під якою розуміють особливий правовий режиму діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, передбаченого Конституцією України, який тимчасово допускає обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод громадян, а також прав юридичних осіб та покладає на них додаткові обов'язки, – може здійснюватися з урахуванням обмежень та зобов'язань, встановлених виданим відповідно до Конституції України указом Президента України про введення надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях. Проте вважаємо це визначення не досить точним. Якщо його детально проаналізувати, то цілком

очевидним стає той факт, що мається на увазі не сама господарська діяльність, а спеціальний режим провадження господарської діяльності в таких умовах. Вважаємо для уникнення плутанини необхідним внести зміни до ГК України.

Порядок здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану визначається на основі Закону України «Про оборону», інших законодавчих актів щодо забезпечення обороноздатності держави та законодавства про режим воєнного стану.

На підставі наведених визначень та аналізу законодавства у галузі СПР можна дійти висновку, що спеціальному правовому режиму притаманна низка ознак:

- СПР відрізняється від загального режиму господарювання або пільговою, або обмежувальною направленістю правового регулювання;
- СПР встановлюється на певній території або у певній галузі економіки;
- СПР встановлюється або відносно до певного кола суб'єктів або до сфери їх діяльності.

Як указує Зельдіна О. Р., особливостями спеціального правового режиму є: поєднання норм права, що встановлюють специфіку правового регулювання для досягнення певних цілей; використання специфічних правових засобів; відособленість юридичних норм, які комплексно регулюють організацію та здійснення господарської діяльності¹. Таран Л. В. підкреслює, що однією із суттєвих ознак спеціального правового режиму є те, що він надається спеціальному суб'єкту².

При цьому, як нами вказувалось, залежно від мети запровадження СПР можна виокремити обмежувальні, заохочувальні та обмежувально-заохочувальні СПР.

Як справедливо зауважує окремі науковці, до обмежувальних СПР відносяться такі режими: державного кордону, надзвичайного і во-

¹ Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 – господарське право; господарське процесуальне право. Донецьк, 2007. С. 9.

² Таран Л. В. Специальный правовой режим предпринимательской деятельности в свободных экономических зонах Украины (комплексное исследование) Харків : Видавець СПД ФО-П Вапнярчук Н.М., 2004. С. 126.

енного станів, виключної (морської) економічної зони, господарське забезпечення Збройних сил України. До заохочувально-обмежувального – концесія, санітарно-захисні й інші особливо охоронні території. А до заохочувального СПР належать спеціальні економічні зони, території пріоритетного розвитку, єврорегіони, зони вільної торгівлі і господарська діяльність в окремих галузях народного господарства¹.

Серйозним недоліком правового регулювання спеціальних правових режимів господарювання, на нашу думку, є неможливість моделювання нових видів СПР господарювання, не передбачених господарським законодавством. Аналіз зокрема ГК України дає всі підстави зробити висновок, що перелік СПР господарювання є закритим. До того ж ч. 1 ст. 418 ГК України закріплено гарантії учасників СПР господарювання, які полягають у тому, що запровадження спеціальних режимів господарювання, не передбачених цим Кодексом, якими встановлюється обмеження прав суб'єктів господарювання, не допускається.

Детальний аналіз поняття «спеціальний правовий режим господарювання», а також підстав його класифікації дозволяє зробити висновки, що до ознак спеціального правового режиму слід віднести наступні: спеціальна мета створення СПР; використання специфічних правових засобів; виокремлення у певний блок юридичних норм, які комплексно регулюють організацію та здійснення господарської діяльності у межах цього спеціального режиму; коло осіб, на яких розповсюджується цей спеціальний правовий режим.

Серйозним недоліком правового регулювання спеціальних правових режимів господарювання, на нашу думку, є неможливість моделювання нових видів СПР господарювання, не передбачених господарським законодавством. Аналіз зокрема ГК України дає всі підстави зробити висновок, що перелік СПР господарювання є закритим. До того ж ч. 1 ст. 418 ГК України закріплено гарантії учасників СПР господарювання, які полягають у тому, що запровадження спеціальних режимів господарювання, не передбачених цим Кодексом, якими встановлюється обмеження прав суб'єктів господарювання, не до-

¹ Зельдіна О. Р. Теоретичні аспекти спеціального режиму господарювання: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.04 – господарське право; господарське процесуальне право. Донецьк, 2007. С. 12.

пускається. Проте, встановлене обмеження стосується лише СПР господарювання обмежувального типу. А що робити із створенням не перелічених у кодексі СПР господарювання заохочувального або заохочувально-обмежувального типу – не зрозуміло, оскільки механізму їх створення немає у законодавстві.

До того ж Господарський кодекс України, передбачивши у Розділі 8 нормативно-правове регулювання СПР господарювання, фактично не визначив ні механізму запровадження цих спеціальних режимів, що дозволяє віднести ці норми кодексу до норм декларативного характеру. На нашу думку, більш доцільно та ефективно для створення відповідного правового підґрунтя для оптимального функціонування спеціальних правових режимів господарювання було б визначення на рівні кодексу основоположних понять та механізмів. Зокрема, самого поняття «спеціальний правовий режим здійснення господарської діяльності», його ознак, основних елементів, критеріїв віднесення того чи іншого режиму до СПР господарювання, а також визначення механізмів реалізації цих СПР.

Досить таки актуальним в умовах сьогодення могло б стати запровадження окремих видів СПР господарювання шляхом підписання договору між, наприклад, органами державної влади чи місцевого самоврядування, який якраз і чітко регламентував би права та обов'язки сторін. Проте попередньо слід внести відповідні зміни до чинного законодавство щодо того, що за умовами такого договору сторони можуть відступити від «загальних» норм законодавства у цій сфері для досягнення визначеної у ньому мети. Непоганою ідеєю видається закріплення спеціального порядку реєстрації таких договорів, що дозволило б уникнути порушень у цій сфері.

Сьогодні, в умовах повсякчасних змін та переформатування відносин у сфері господарювання, виникнення нових видів господарської діяльності спеціальний правовий режим господарювання необхідно розглядати як один із основних напрямків національної економічної політики в контексті удосконалення провадження господарської діяльності в Україні, спрощення ведення бізнесу в державі (у тому числі і його започаткування). Саме тому на законодавчому рівні повинна бути

передбачена можливість моделювання різних видів СПР господарювання за допомогою системи засобів державного регулювання господарської діяльності, а також встановлення критеріїв розмежування правових режимів здійснення господарської діяльності в Україні.

1.6. Організаційні форми інноваційної діяльності

Економічний розвиток будь-якої держави обумовлюється станом інноваційної діяльності, оскільки саме інновації – головний фактор динаміки господарювання. На сьогодні в Україні на рівні законодавства вибудовується той механізм, який спроможний охопити і опосередкувати інноваційні відносини, які б поєднали наукову, науково-технічну діяльність, а також діяльність по впровадженню інновацій в єдиний процес, спрямований на виникнення ринку інноваційних об'єктів. Тому перед правовою наукою стоїть завдання винайти ті організаційні форми та правові механізми, які будуть єдино вірними для створення ефективного інноваційного клімату в державі. При цьому слід виходити з того, що особливість інноваційного процесу вимагає об'єднання зусиль та засобів багатьох учасників цивільного обороту, що й породжує можливість застосування різноманітних організаційних форм інноваційної діяльності.

Між тим у науковій літературі проблема організаційних форм інноваційної діяльності не знайшла свого висвітлення, хоча окремі з цих форм досліджувались такими вітчизняними науковцями як С. Глібко¹, Н. Внукова², Ю. Жорнокуй³, Є. Новіков⁴,

¹ Глібко С. В. Правове регулювання діяльності наукового парку як суб'єкта національної інноваційної системи. *Право та інновації*. 2017. № 1 (21). С. 15–27.

² Внукова Н. М., Пукала Р. Проблеми вибору спеціальних видів фінансування інноваційного підприємництва. *Право та інновації*. 2018. № 1 (21). С. 7–12.

³ Жорнокуй Ю. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб – суб'єктів венчурного інвестування: якими вони мають бути? *Право та інновації*. 2018. № 1 (21). С. 13–18.

⁴ Новіков Є. А. Історія розвитку мереж трансферу технологій в ЄС. *Право та інновації*. 2017. № 1 (17). С. 41–45. URL: <http://ndipzir.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/Novikov17.pdf> (дата звернення: 11.10.2018).